

Milli Kütüphane Kuruluş Yılları Üzerine...

Leman Şenalp*

Bazı meslektaşlarımız, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminde 1869 da çıkartılan "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" bağlanımda yapılan reformlar arasında, İstanbul'da bulunan kütüphanelerin ıslahı amacıyla hazırlanan "Münif Paşa Layihası (1870-1871) ile gündeme gelen bir "Millet Kütüphanesi'nin ve 1884 yılında kurulan "Kütüphane-i Umumi-i Osmani"¹ ile bir milli kütüphane oluşturmalarının amaçlanmış olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Hatta 1909 yılında, Ahmet Zeki Bey tarafından hazırlanan rapor doğrultusunda, hiçbir düzenleme yapılmamasına karşın, İstanbuldaki kütüphanelerde bulunan yazma eserlerin, kurulacak bir "Kütüphane-i Osmani" de toplanması önerisi bile, A.Salgır tarafından "Zamanın Milli Kütüphanesi" olarak değerlendirmiştir (Salgır, 1972). Kütüphaneciler, milli, gayri milli, olarak sınıflandırılmadığına göre, başlıktaki bu tanımlama yanlıştır.

Milli Kütüphanemizin Başkanı Sayın Tuncel Acar'da, "Nail Bayraktar'a Armağan c.l.s.5"deki makalesinin başlığında, "Kütüphane-i Osmani'den Milli kütüphane'ye derken "A.Salgır'ın söz konusu makalesindeki değerlendirmesini benimsediği ve böylece, Osmanlılar döneminde yapılan girişimlerle bir bağlantı kurmak istediği izlenimini vermektedir.²

Sayın Acar, Makalesine, Milli Kütüphane kuruluş hazırlıklarının başlatıldığı 15 Nisan 1946'dan "Kuruluş Yasası" çıkartılıncaya kadar (29 Mart 1950) geçen döneme ait çok kısa bir özet vererek başlıyor; "Ülkemizde ulusal bir kütüphane oluşturma fikri, ilk olarak 19.y.y.da "Millet Kütüphanesi" adı altında ortaya çıkmıştır. 1911 den 1934 e kadar da ulusal kütüphane kurulmasına ilişkin çalışmalar yapılmıştır."

Cumhuriyetin ilanından sonra, hemen her konuda olduğu gibi, kütüphanecilik alanında da olumlu girişimler yapılmıştır. Başkentte bir milli kütüphane kurulması gereksinimi, konuya ilgi duyan aydınlar, bilim adamlarımız ve çoğu Sayın

* Emekli kütüphaneci.

¹ 1884 yılı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin kuruluş yılı olarak kabul edilmiştir.

² Bu konuda ayrı bkz.: Leman ŞENALP'e Armağan, TKD.İst.Şb.2006.İçinde

- Cumhuriyet Döneminde Kütüphaneciliğimiz.s.253-261

- Türkiye Milli Kütüphanesi'nin Kuruluşu ve Önderliği.s.330-337

- Türkiye Milli Kütüphanesi'nin Kuruluş Yılları.1945-1955.s.415-422

Kuruluşunun 50.yılında Milli Kütüphane'nin ilk kütüphanecisi Leman ŞENALP İle Söyleşi. Söyleşiyi yapan : Ayten ŞAN. 50.Kuruluş Yılında, "Milli Kütüphane'ye Armağan". 1999.s.12-17.

Ötüken tarafından, çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanan yazılarıyla sık sık gündeme getirilmiştir (Ötüken, 1947).

Acar makalesine şöyle devam etmektedir “ Bu çalışmalar, 15 Nisan 1946’da MEB Yayınlar Müdürlüğüne, 1934’te yayımlanan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu’ndan yararlanarak. 8.000 eserlik bir koleksiyon hazırlamasıyla hayat bulmuştur. Çalışmaların başarıyla devam etmesi, bir yıl gibi kısa bir süre içinde koleksiyondaki eser sayısı 60.000’e kadar ulaşmıştır.” deniliyor.

1945 yılı Kasım’ından itibaren, benim de, MEB Yayınlar Müdürlüğü Kütüphanecisi; aslında kurulacak Milli Kütüphane’nin ilk uzman kütüphanecisi (Kütüphanecilik Kursu Yönetmeliğinin 10. maddesi uyarınca, Kursu 4 sömestre süreli A bölümü bitirenler “uzman”lık titrini kazanıyorlardı) olarak, içinde bulunduğum bu çalışmaları, Sayın Ötüken’in “Milli Kütüphane Nasıl Kuruldu?” adlı makalesinden de alıntılar yaparak kısaca sunmak istiyorum.

“Maarif Vekaleti Neşriyat Müdürlüğü’nün zemin katında, önceden kahvehane olarak kullanılan salona, Müdürlüğün tahsisatı ile yeni camlı dolaplar ve masalar yaptırıp, burasını bir büro haline getirdim. Müdürlüğün muhtelif servislerinde bulunan ve çoğu Maarif Vekaleti Neşriyatından olan eserler de buraya taşındı (Ötüken, 1955 ve Şenalp, 1999).

15 Nisan 1946 da, Ötüken, Müdürlük memurlarının katıldığı (müdür yardımcısı Melih Cevdet Anday, hukuk işleri danışmanı Vedat Günyaz v.b.) küçük bir törenle, milli şairimiz Mehmed Emin Yurdakul’un iki kitabını bir dolaba koyarak, bunlar, ilerde kurulacak, Milli Kütüphane’nin nüvesini teşkil edecektir. Burası da, bundan sonra, gayri resmi olarak “Milli Kütüphane Hazırlık Bürosu” dur. Bu Büro’nun işlerini de yürütmekle Leman Şenalp’i görevlendiriyorum dediler (Ötüken, 1955, s.12).

O günlerde, Bakanlıkça, Dünya Klasikleri Dilimize çevriliyordu. Neşriyat Müdürlüğünde görevli bazı yazarlar(Orhan Veli Kanık, Namdar Rahmi Karatay v.b.), çevirmenler, çalışma saatlerinin dışında gelebiliyorlardı. Kütüphaneden bir istekleri olursa diye ben de ayrılamıyordum. Üst katta bulunan Talim Terbiye Dairesi üyelerinin isteklerini de karşılamaya çalışıyordum. Ayrıca, hocam, Ötüken’e Kurslarda asistanlık yapıyordum. Bu durum karşısında, hocam Ötüken, Kurstaki öğrencilerden yardım istedi. Ancak, Enver Koray tarih, Türker Acaroğlu Türkçe öğretmeni, Hasan Taner, Neriman Genç, Beria Akbal v.b. çeşitli kurumlarda görevli oldukları için pek seyrek gelebiliyorlardı. Onlara, yapacakları işleri hazırlamak, yaptıklarını kontrol etmek, aslında işlerimi daha da artırmıştı. Fakat, büyük bir şevkle, yakınmadan ve hiçbir ek ücret almadan geç saatlere kadar çalışıyorum.

Hazırlık Bürosu’ndaki yayınlar, resmi yayınlar ve bağışlar yoluyla, bir yılda

8.000 cilde ulaştı. Buraya sığamaz hale geldik.

Büronun bazı masraflarını karşılamak ve yardım edenlere emeklerinin karşılığını verebilmek için, A.Ötüken'in girişimleriyle 21 Şubat 1947 de "Milli Kütüphane'ye Yardım Derneği" kuruldu. Kısa sürede kamu yararına dernekler arasına alınan derneğimizin kuruluş yılları da çok yararlı hizmetleri olmuştur.

Bu arada, Sayın Ötüken, 21 Aralık 1946 da, Neşriyat Müdürlüğü görevinden istifa etti. Kendisinin de belirttiği gibi Milli Kütüphane Hazırlık Bürosu'nun, ne resmi bir hüviyeti, ne de bir kadrosu bulunmadığı için (Hazırlık Bürosu Şefliği ile değil) Neşriyat Müdürlüğü'nün Şube Müdürü olarak çalışmalarına devam etmiştir (Ötüken, 1955, s.14).

1 Nisan 1947 de, Kocatepe semtinde, Mithat Paşa Caddesinde, büyük bir salonu bulunan, beş odalı bir villaya taşındık. Buraya A.Ötüken, sekreteri Nezihat Anaçan, ben ve fotoğrafçı Semih Sarıdal gittik. Binanın üç yıllık kira bedelini ödeyen Bakanlık, yarı resmi olarak, Milli Kütüphane Hazırlık Bürosu'nu tanımış oluyordu. Sayın Ötüken, yine büyük bir cesaret örneği göstererek, masa, sandalye ve bir adette fiş dolabı gibi gerekli eşyaları yaptırmış fakat ödeme konusunda çok üzülmüştü. O günlerde yayınlanan, "Bibliyotekçinin El Kitabı'nın 1.cildini bana verirken yazmış olduğu ithaf yazısı sanırım çok şeyi ifade etmekte."Bu yarı ümitli, yarı sevinçli, fakat muhakkak ki üzüntülü günlerin hatırası olarak, benim değerli meslektaşım ve arkadaşım Leman Şenalp'e armağan".

Bu binada da, Sayın Ötüken'in, gerek radyoda yaptığı "Kitap Saati", gerekse Bakanlıktaki görevi dolayısıyla edindiği geniş çevresi yoluyla yaptığı yoğun propagandalar nedeniyle, bir yılda kitaplarımız 60.000'e yaklaşmıştı.

Derleme Yasası gereğince, her yayının bir nüshası, kurulacak Milli Kütüphane için, İstanbul'daki Derleme Müdürlüğünde korunuyordu. Dergi ve gazetelerle, 80-90 bin cildi bulan bu koleksiyon 1953 yılında, hem de kataloglanmış olarak Milli Kütüphane'ye gönderildi. Ötüken'in, Hazırlık Bürosunu aşarken, bu koleksiyondan hiç söz etmeyişi ilginçtir. Tekrar, yeni bir bina sağlama peşine düşen Ötüken, gerek günün Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in, gerekse Maliye Bakanının konuya önem vermeleri nedeniyle, Saracoğlu Mahallesinde Gazino olarak yapılan binaya 1948 yılı başlarında taşındık. Kamu yararına dernekler arasına alınan Milli Kütüphaneye Yardım, derneğinin yardımıyla personel sayısı artırıldı. Ve böylece, 16 Ağustos 1948 günü, Milli Kütüphane, halkın istifadesine açıldı.

Çok geçmeden, 28 Ekim 1949 da, Milli Eğitim Bakanlığınca, iki yıl süreyle İsviçre'ye gönderildim. Orada, başta İsviçre Milli Kütüphanesi olmak üzere, üniversite kütüphanelerinde, halk kütüphanelerinde, Birleşmiş Milletler ve yan ku-

ruluşlarında, özellikle, ILO Kütüphanesi'nde gösterdiğim olağanüstü başarı nedeniyle, Kütüphane Müdürü'nün birlikte çalışma önerisini, Milli Kütüphanemizin kuruluş aşamasında bulunduğunu ileri sürerek, bu çok cazip teklifi kabul etmedim.

Milli Kütüphane Kuruluş Yasası, ben İsviçre'de iken çıkartılmıştı. 1951 yılı Ekiminde Kütüphanedeki işime döner dönmez, yokluğumda biriken Birleşmiş Milletler yayınlarını tasnif etmeye başladım. 1955 yılında kütüphane'den ayrılırken yayınların tamamı tasnif edilmişti. Sayın M.Cunbur "Adnan Ötüken" den sonra Milli Kütüphane" adlı makalesinde, "Birleşmiş Milletler Yayınları Bölümü kurulup yayınlarının tasnifine başlandı" derken, bizim çalışmalarımız niye göz ardı edilmiştir? Yoksa birileri gelip yaptıklarımızı bozmuş mudur?

Sayın Acar, makalesinin 3. paragrafında "Adnan Ötüken" in Milli kütüphane Hazırlık Bürosu Şefliği görevine getirilmesiyle başlayan ve Mehmed Emin Yurdakul'un çalışmalarını sürdürülmüştür. Buna imkan yok. Zira, o tarihlerde, milli şairimiz M.Emin Yurdakul hayatta değildir. 1944 yılında vefat etmiştir. Sayın Acar, bu bilgileri, acaba hangi kaynaklardan aldılar? Yoksa, hafızasına çok güvendikleri için mi, böyle bir yanılgıya düştüler? Bu konuda, bizim ve başka meslektaşlarımızın yazmış oldukları makaleler var, hayatta olanlar var... Bizlere ve yazdıklarımıza güvenilmiyorsa, arşiv çalışması yapılabilir. Nedense, ne Sayın Acar, ne de kendisinden önce gelen yöneticiler, Sayın meslektaşım Türker Acaroğlu'nun da yakındığı başlangıçtan kendilerine gelinceye kadar, kimlerin gelip geçtiğini, ne gibi çalışmalar yapıldığını yazmaktan kaçınmışlardır. Bunu anlayamıyoruz. İşte bu nedenle, Sayın Ötüken'in, Müdür bulunduğu Kuruma, kütüphaneci olarak atamamı sağlamakla başlattığı Kuruluş çalışmalarının tanığı olarak, bundan sonra araştırma yapacak olanlara hatırlayabildiğim kadarı ile doğru bilgileri vermek üzere, bu yazıyı yazdım. Amacımız araştırmacılara doğru bilgileri sunmaktır.

Kaynakça

- Ötüken, A. (1947). *Bibliyotekçinin el kitabı*. (c.1).
- Ötüken, A. (1955). "Milli Kütüphane nasıl kuruldu". *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 4 (1), 1-40.
- Salgır, A. (1972). "İlk milli kütüphanecimiz". *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 21 (2), 99-107.
- Şenalp, L. (1999). Kuruluşunun 50.yılında Milli Kütüphane'nin ilk kütüphanecisi Leman ŞENALP İle Söyleşi. *50. Kuruluş Yılında Milli Kütüphane'ye Armağan* içinde. (12-17). Ankara: Milli Kütüphane.